

Олена Кицан

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТРАДИЦІЙ ЯПОНСЬКОГО ЖАНРУ ТАНКА У ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА ВЕРБИЧА

Зроблено спробу проаналізувати особливості використання традицій східної поезії у творчості сучасного волинського поета Віктора Вербича. Особливу увагу звернуто на поетику українських імітацій японського жанру. Подано тематичну класифікацію жанру танка у збірках В. Вербича, а також зроблено порівняльний аналіз українських та японських танка.

Ключові слова: жанр, образ природи, силабічна система, сучасна українська література, танка, японська література.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що волинська поезія на сьогодні є недослідженою сторінкою сучасного українського віршознавства. Залишилися поза увагою жанрові вподобання волинських поетів, тяжіння до східної поетики. А тому нині так важливо проаналізувати імітації японських жанрів в українській літературі, зокрема танка, без дослідження яких неможливо зробити висновки про національну жанрову палітру.

Особливої уваги заслуговує творчість сучасного волинського поета Віктора Вербича, оскільки він чи не найдосконаліше перейняв східну поетику, подавши своєму читачеві цікаві зразки жанрів хайку і танка.

У статті спробуємо проаналізувати жанр танка, оскільки саме йому автор віддає перевагу. В деяких збірках В. Вербич поєднує танка в окремі цикли задля виокремлення їх із загального масиву поетичних текстів (“Суцвіття танка”, “Автографи вогнищ”, “Проміння надвечір’я”, “Яблуневоквітна повінь і письменна падолисту”).

Об’єктом дослідження є танка у творчості волинського поета В. Вербича.

Мета роботи – з’ясувати особливості поетики танка у творчості В. Вербича.

Наукова новизна роботи в тому, що вперше зроблено спробу проаналізувати історію появи й функціонування жанру танка у творчості волинського поета; зроблено порівняльний аналіз українських танка з їх східними оригіналами.

Теоретико-методологічна основа наукової роботи – праці вітчизняних та зарубіжних учених із теорії й історії літератури та компаративістики (М. Гаспаров, Л. Грицик, В. Жирмунський, І. Качуровський, Ю. Ковалів, Н. Костенко, Г. Сидоренко, А. Ткаченко, Б. Томашевський, В. Халізов та ін.) та вчених сходознавців (І. Бондаренко, О. Геніс, Т. Григор’єва, О. Долін, Е. Дяконова, Л. Єрмакова, М. Конрад та ін.). Проте на сьогодні немає жодного теоретичного дослідження, присвяченого вивченню східних жанрів у творчості волинських поетів.

Французький сходознавець Жорж Бонно на основі ритмічної структури японських віршів виокремлює п’ять головних поетичних жанрів:

1. Нагаута (або “тьока”, з яп.: “довга пісня”), метричну структуру якого складає “елементарний ритм” (5–7...чи, навпаки, 7–5... складів у рядку) з невизначеною загальною кількістю рядків у кожному окремому вірші.

2. Додоіцу (або ще “дзьока”, досл. “любовна пісня/вірш”) – 26-складова строфа (відповідно: 7–7–7–5 складів у рядку-стовпчику).

3. “Танка” (досл.: “коротка пісня”) – 31-складова строфа (відповідно: 5–7–5–7–7 складів у рядку-стовпчику).

4. “Хайку” (досл.: “комічний вірш”) – 17-складова строфа (відповідно: 5–7–5 складів у рядку-стовпчику).

5. “Сінтайсі” – сучасні вільні строфи (із невизначеною кількістю складів як в одному рядку, так і загальною кількістю рядків у вірші) [2, с. 21].

Поетична спадщина японців велика і різноманітна, але найчастіше європейські поети звертаються саме до жанрів хайку і танка, що вирізняються своєю недомовленістю, глибиною, філософічністю і медитативністю.

Танка бере свій початок із VII–VIII ст. Досягнувши свого розквіту у IX–X ст., стає класичною строфічною формою, тоді як інші зникли (нагаута, седока тощо). Особливостями цього жанру є: експромт, інакомовлення, лаконічність, психологічний паралелізм і концентрація почуттів в одному-двох образах.

Жанр танка (дослівно “коротка пісня”) – один із провідних жанрів японської класичної поезії (вака), строфічна форма якого (5–7–5–7–7) складається з двох частин – верхньої камі-но ку (або ще хоку: 5–7–5) та нижньої сімо-но ку (або ще: агеку 7–7) [2, с. 498]. Три перші рядки висловлюють певне почуття, переживання, тобто виражають головну думку, а четвертий і п’ятий містять думку-висновок. Існує також чітко окреслене коло тем, серед яких – кохання і розлука, природа, чергування пір року, подорож.

Японська література вирізняється не тільки образністю та оригінальністю, а й особливими правилами віршування. У той час як для європейських віршів важливий принцип силаботонізму і наявність рими, танка будується на силабізмі – чистій ритміці. І наявність рими в цьому випадку зовсім не обов’язкова, головне – дотримання суворої форми й ритміки складів.

Однак час від часу в п’ятивіршах В. Вербича можемо спостерігати метр, а подекуди й риму:

<i>Паруса крило</i>	5	–U UU –
<i>Лебедіє в сні води.</i>	7	UU –U –U–
<i>Скільки відпливло</i>	5	–U UU –
<i>У міраж, туману дим,</i>	7	U –U –U –
<i>Щоб вернутися сюди...</i>	7 [5, с. 114].	–U –UUU –

Автор загалом дотримує однакової схеми римування п’ятивірша (ababb) із чоловічими римами:

*Крізь шквал “куди”,
“Навіщо”, “кому”, “із ким”.
Лишаєм сліди
У хвилях пісків.
Яка миттєвість – віки [5, с. 115].*

Серед інших рис танка – вираження короткочасного настрою, самозаглиблення, сугестивність, чуттєвість; складна асоціативність, певний набір образів і символів, що прив’язують внутрішні переживання автора до різних явищ природи або пір року. Майже завжди на картини природи накладається внутрішній світ ліричного героя.

З-поміж усіх волинських поетів В. Вербич чи не найдосконаліше оволодів технікою написання східних жанрів. У його метричному репертуарі є чимало зразків танка, написаних із дотриманням силабічних канонів японських п’ятивіршів. Окрім того, автор відтворює властиву їм образність і специфічний механізм закінчення твору: “Розквітла вишня / Прислала пелюсточку, / Крізь одчинену / Кватирку мого вікна: / Знову пора безсоння” [4, с. 32].

Як і в японських оригіналах, у В. Вербича також велике значення має цезура, яка композиційно поділяє п’ятивірш на тривірш (5–7–5) та двовірш (7–7), де в першій частині проголошується тема вірша, а в другій подається мотивування, пояснення, розкриття зазначеної теми [2, с. 47]:

*Коктейль повітря –
Пахощі липи й сіна –
Вбираю у груди.
//
Іду, сп’янілий, на захід,
Що підсвічує вночі [4, с. 42].*

Хоча можемо натрапити і на інші варіанти композиційно-сміслового поділу, як от

5–7 5–7–7: <i>Вивчаючи біль, Чекаючи радості. // Поспішаємо До полум’я обрію, Що все віддаляється [4, с. 33]</i>	5 7–5–7–7: <i>Навський великдень. // З барвистими стрічками Цвинтарні хрести Схожі на гурти дівчат, Що на весілля кличуть [4, с. 29].</i>
---	--

Аналізуючи п’ятивірш В. Вербича, було виокремлено такі тематичні категорії танка: філософські, пейзажні, любовні, релігійні, соціальні та історичні.

Танка	філософські	пейзажні	любовні	соціальні	релігійні	історичні
Інею види-во світанкове (2007)	33	11	2	7	10	5
Поклик (2009)	13	12	1	5	1	–
За ширмою дощу (2010)	14	11	2	6	6	–

Диво незбагненне (2011)	12	9	2	2	–	2
Обітниця шляху (2013)	17	5	2	3	4	3
Всього віршів	89	48	9	23	21	10
Всього %	44,5	24	4,5	11,5	10,5	5

Як видно з таблиці, значно домінують танка філософської (44,5 %) і пейзажної (24 %) тематики. Натомість вірші любовного змісту, які в японській літературі найчастіше репрезентуються жанром танка, становлять лише 4,5 %:

<i>Обманюємся,</i>	5
<i>Зронивши: “Випадково”.</i>	7
<i>Так мало бути.</i>	5
<i>У променях поглядів –</i>	7
<i>Історія любові [3, с. 1].</i>	7

Окрім того, у своїх любовних танка японські автори часто використовують звертання “моя кохана”, “мій коханий”, “любий”, натомість у В. Вербича вірші на любовну тематику не мають конкретного адресата. У нього любов – вселенська, вона ніби розчинена у Всесвіті:

<i>В. Вербич</i>	<i>Японські танка</i>
Грішний праведник, Солов'я поселивши В небо погляду, П'яний від мелодії, Що йменуються “Любов” [6, с. 24].	Нас гори розділяють, Оповиті серпанком весняним. З тобою я Вже місяць, як не бачився, Кохана! [1, с. 120].

Вірші релігійної тематики відображають українські вірування, а саме християнство, тоді як більшість японських мініатюр були написані під впливом буддизму:

<i>Привезли з Холма</i>	5
<i>Чудотворну ікону</i>	7
<i>Богородиці.</i>	5
<i>А зцілені лучани</i>	7
<i>Все шукають пояснень [4, с. 56].</i>	7

У В. Вербича зрідка можна натрапити і на вірші соціальної тематики попри те, що для японської літератури вони є не зовсім властиві:

<i>Відверни, Боже,</i>	5
<i>І від мене, грішного,</i>	7
<i>Будь-який успіх:</i>	5
<i>Інакше не лишиться</i>	7
<i>Жодного приятеля [3, с. 29].</i>	7

Японський та український світогляд мають чимало спільного у своїй філософсько-естетичній системі. Як українцям, так і японцям притаманне тонке відчуття прекрасного, усвідомлення тісного взаємозв'язку з природою.

Якщо порівняти поетичних героїв української та японської літератур, то маємо чимало спільних персонажів, як-от: *старець, жінка, чоловік, батьки, сліпий чоловік, мандрівник, дід, лісоруби, діти, жебрак.*

Мовознавство

<i>В. Вербич</i>	<i>Японські танка</i>
Шматочок гаю Лишили <u>лісоруби</u> : Там ще живе шлях До батьківської хати, Якої давно нема [4, с. 61].	Пиляють дерево для храму <u>лісоруби</u> Чи то цикади плачуть? – Серед гір Закличним співом Котиться відлуння! [1, с. 430]

Аби якнайприродніше влитися у східний простір, автор часто використовує східні найменування (*ієрогліфів нетрі [5, с. 108], Китайська стіна [5, с. 108]*), імена японських мислителів чи авторів (*Конфуцій [5, с. 106], Кабата [5, с. 114]*).

Навіть назви збірок поета мають імпліцитний зв'язок зі східною культурою. Візьмемо для прикладу збірку "За ширмою дощу". У японському живопису багато картин виконують на ширмах. Ширма пов'язана з простором, розділенням приміщень тощо [8, с. 169]. Їх також широко використовували і в інтер'єрах храму, на яких були зображені не лише персонажі буддійського пантеону, а й пейзажні картини.

Тобто ширма – це річ, яка відноситься і до матеріального, і до духовного світу.

Задля активної співтворчості з українським читачем волинський поет насичує східні жанри українськими реаліями: *Великдень, Святий Миколай, Луцький замок, Театральний майдан, храм Успіння:*

*В шапці Батия
Золотоволоска йде
З Луцького замку.
Стрілки зупинилися
На годиннику в храмі [6, с. 26].*

Варто згадати, що в японській поезії існував сезонний принцип укладання поетичних збірок, тобто вірші у них групувалися за порами року: весна, літо, осінь, зима. Проте це не просто поділ на пори року, це кругообіг природи і весь життєвий цикл людини.

Волинський поет хоча й не дотримує сезонного принципу укладання збірок, але назви пір року трапляються в нього доволі часто:

Вірші весняного циклу	
<i>В. Вербич</i>	<i>Японські танка</i>
У тіні сосен 5	Хто б здогадався,
Замандрувала весна. 7	Що прийшла весна?
Сміється сонце 5	Якби не щебетання соловейка,
В теплих озерцях очей 7	Яке з далекої долини
Здивованої зими [4, с. 66]. 7	Долина? [1, с. 187]

Можна навіть виокремити сталі образи або ж "сезонні" слова – кіго (або кісецуго), які вказують на конкретну пору року, в даному випадку – на весну: *вишневий цвіт, слива, жайворонок, щебетання солов'я, жаб'ячі пісні, перші ластівки, тала вода, молода трава.*

Вірші літнього циклу	
<i>В. Вербич</i>	<i>Японські танка</i>
Дякую за час. Так за краплину води Вдячна травина В літню спекотну днину, Молячись до сонця [6, с. 31].	Сьогодні знову, Як і в давнину, В мій рідний край Зозуля прилетіла І пісню свою жалібну кує! [1, с. 215].

У віршах літнього циклу найчастіше трапляються такі образи: *зозуля, цикади, зелена трава, піони, троянда, гроза, веселка, водоспад, равлик.*

Вірші осіннього циклу	
<i>В. Вербич</i>	<i>Японські танка</i>
Хризантемами Пахне осіння сутінь, В яку заблукав Притомлений мандрівник, У безвість вертаючи [4, с. 39].	Не знаю, хто з нас перший відцвіте – Вони чи я? Та поки що прикрашусь Духмяним цвітом Пізніх хризантем! [1, с. 236].

Танка осіннього циклу мають чи не найбільше традиційних образів, які трапляються у багатьох японських поетів: *осінній вітер, мряка, очерет, хризантеми, гуси, багряне листя клену (кленове золото), сюркотіння коників (цвіркунів), олень.*

Вірші зимового циклу	
В. Вербич	Японські танка
Лютий. Пахне лід. Обрій у воді столить. На крижині слід. Відчинили журавлі В небі радість, що болить [5, с. 113].	Таке прозоре місячне проміння З небес холодних лється, Що вода, В якій відбився місяць, Замерзає! [1, с. 246].

У віршах зимового циклу найчастіше згадується короткий день, замерзання криги, кружляння снігу, іній, холодний вітер, зимова самота, кінець року.

Прагнення волинських авторів до наслідування східних жанрів є доволіпозитивним явищем, оскільки розширює поетичні горизонти української літератури. І справа навіть не в кількості складів, а в лаконічності, філософічності, вмінні вмістити Всесвіт у кілька рядків.

Можемо підсумувати, що танка В. Вербича тісно пов'язані зі східною традицією, з якої постійно черпають своє натхнення. Водночас у рамках цього жанру в творчості волинського поета чітко проявляється синтез двох культур, двох типів мислення – східного і західного.

В. Вербичу вдалося перенести східну поетику на український ґрунт. Окрім збереження кількісних параметрів, він намагається не виходити і за межі змістового канону (чітко окреслене коло тем, серед яких – питання буття, картини природи, перебіг пір року, кохання та розлука, мандрівка; сконденсована образність, сугестивність, наявність підтексту).

Література

1. Антологія японської класичної поезії. Танка. Рен'га (VIII–XV ст.) [Текст] : поезія / пер. з яп., упоряд. І. Бондаренко. — К. : Факт, 2004. — 912 с.
2. Бондаренко І. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури [Текст] : [моногр. дослідж.] / І. П. Бондаренко. — К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. — 566 с.
3. Вербич В. Диво незбагненне [Текст] : поезії / В. Вербич. — Луцьк : Твердиня, 2011. — 84 с.
4. Вербич В. За ширмою дощу [Текст] : поезії / В. Вербич. — Луцьк : Терен, 2010. — 99 с.
5. Вербич В. Інею видиво світанкове...: вибрані вірші, прозопоетичні візії / Віктор Вербич. — Луцьк : ПВД "Твердиня", 2007. — 252 с. — (Першотвір)
6. Вербич В. Обітниця шляху : вірші / В. Вербич. — Луцьк : Терен, 2013. — 120 с.
7. Вербич В. О. Поклик [Текст] : [поезії] / В. О. Вербич. — Луцьк : Терен, 2009. — 88 с.
8. Вещь в японской культуре [Текст] : сб. статей / сост. Н. Г. Анарина, Е. М. Дьяконова ; Центр по изучению современной Японии. — Москва : Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2003. — 260 с.
9. Гаспаров М. Л. Русский стих начала XX века в комментариях. 2-е изд. (дополненное) / М. Л. Гаспаров. — Москва : Фортуна Лимитед, 2001. — 288 с.
10. Генис А. Фотография души [Текст] : восточные стратегии в современной словесности / А. Генис. — В кн.: Русская культура на пороге нового века. — Саппоро, 2001. — С. 261–270.
11. Качуровський І. Строфіка : підручник / Ігор Качуровський. — К. : Либідь, 1994. — 272 с.
12. Сондерс Э. Д. Японская мифология // Мифологии древнего мира. — Москва, 1977. — С. 405–431.

In the article you can find an attempt of the analysis of the features of using traditions of eastern poetry in the work of the modern Volyn poet Victor Verbych. Special attention is drawn to the poetics of the Ukrainian imitations of the Japanese genre. In the article, theme-based classification of tanka in the books of poetry of

Victor Verbych is given, and also the comparative analysis of Ukrainian and Japanese tanka is done.

Keywords: tanka, genre, modern Ukrainian poetry, symbolic system, Japanese literature, the image of nature.